

Uus teadusdoktor Kaja-Triin Laisaar

HIV-POSITIIVSED INIMESED EESTIS: HÖLMATUS RAVITEENUSTEGA NING ANTIRETROVIIRUSRAVI SOOSTUMUST JA TURVALIST SEKSUAALKÄITUMIST TOETAVAD SEKKUMISED

29. augustil 2016 kaitses Kaja-Triin Laisaar arstiteaduse filosoofia-doktori väitekirja „HIV-positiivsed inimesed Eestis: hõlmatus raviteenustega ning antiretroviirusravi soostumust ja turvalist seksuaalkäitumist toetavad sekkumised“ (*People living with HIV in Estonia: Engagement in medical care and methods of increasing adherence to antiretroviral therapy and safe sexual behavior*).

Juhendajaks oli professor Anneli Uusküla TÜ peremeditsiini ja rahvatervishoiu instituudist ning oponentideks dotsent Danielle C. Ompad New Yorgi ülikoolist.

2014. aastal elas maailmas ligikaudu 37 miljonit inimese immuunpuudulikkuse viirusesse (HIV) nakatunud inimest, samas oli HIV-epideemia tõttu ligi nelja kümnendi jooksul surnud üle 39 miljoni inimese. Tänapäeval on olemas tõhus HIV-infektsiooni vastane ravi – kombineeritud antiretroviirusravi (ARV-ravi). 2015. aastal sai maailmas kõigest HIVi nakatunud inimestest ARV-ravi hinnanguliselt ligi 16 miljonit ning kokku oli ARV-ravi käesoleval aastatuhandel päästnud ligi 8 miljoni inimese elu. ARV-ravi ei ole elulise tähtsusega mitte üksnes juba HIVi nakatunud inimesele, vaid see vähendab olulisel määral ka viiruse ülekande tõenäosust teistele. Et ARV-ravi viirust siiski lõplikult ei hävita, on HIVi leviku tõkestamisel endiselt oluline ka HIV-positiivsete inimeste turvaline seksuaalkäitumine.

Viimasel ajal on HIVi-vastases võitluses nihkunud fookus HIV-

negatiivsetelt inimestelt HIV-positiivsetele, sest rahvatervishoiu vaatevinklist on epideemia tõkestamiseks tõhusam keskenduda pigem suhteliselt väiksemale HIVi nakatunud kui suuremale mitte veel nakatunud osale rahvastikust. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni HIVi-AIDSi ühendprogrammis (UNAIDS) seati 2014. aastal HIVi-vastasele võitlusele ambitsioonikad eesmärgid: 90% HIVi nakatunud inimestest peaks olema oma seroloogilisest uuringust teadlikud ehk saanud HIVi diagnoosi, 90% HIVi diagnoosiga inimestest peaks saama ARV-ravi ning 90% ravisaajaist peaks olema saavutanud HI-viiruse üle kontrolli ehk viirussupressiooni. UNAIDSi prognoos näitab, et kui need eesmärgid suudetakse 2020. aastaks täita, on võimalik maailmas 2030. aastaks HIVi-epideemiale piir panna.

Tänapäeval peaks inimene HIVi nakatumise järel sujuvalt asjakohaste raviteenusteni (sh ARV-ravile) jõudma ning mõne aja möödudes viirussupressiooni saavutama. Uuringud on aga näidanud, et osa HIV-positiivseid inimesi langeb sellest raviprotsessist (ingl *continuum*) eri ajal ning erinevatel põhjustel välja. HIVi-vastase võitluse tulemuslikkuse hindamisel on viimasel ajal kasutatud üha enam HIVi raviastmestiku mudelit (ingl *HIV care cascade*), et mõta HIV-positiivsete inimeste hõlmatus HIVi raviteenustega raviprotsessi teatud astmetel (nt kellel on HIV-nakkus diagnoositud, kes on jõudnud ravile, kes saab ARV-ravi).

Kaja-Triin Laisaar on oma doktoritöös kirjeldanud ja hinnanud Eestis elavate HIV-positiivsete inimeste hõlmatus asjakohaste tervishoiuteenustega (sh ARV-raviga), uurides lähemalt ARV-ravi saavate HIV-positiivsete täiskasvanute ravisoostumust ja sellega seotud tegureid. Töötati välja Eesti HIV-positiivsete ARV-ravi saavate ning seda ravi alustavate täiskasvanute vajadustele vastav ning ravisüsteemi võimalusi arvestav ravisoostumust toetav sekkumine, põhiliselt nõustamine, mis oleks tõenäoliselt rakendatav ka teistes sarnase HIVi-epideemia ning sotsiaal-majandusliku taustaga riikides.

Täiskasvanud HIV-positiivsete ravi saavate inimeste turvalist seksuaalkäitumist toetavatele sekkumistele keskendunud uuringute süstemaatilise ülevaate tulemusena tehti kindlaks kaks tõendus-põhist sekkumist, mis potentsiaalselt Eesti raviasutustes kasutada sobiksid.